

ספר

עולם הידידות

(בין ששת לעשור)

הרצאות ומאמרים

בתקופת מלחמות ששת הימים ויום הכפורים

ספר

אור לשב

חמשה עשר פרקי הדרכה לתוך עולם התורה

בהוצאת בית המוסר ע"ש ר' חיים מנחם להמן ע"ה

ירושלים תשנ"ד

להוצאה החדשה של ספרי "בין ששת לעשור" ו"אור לשב"

התקופה הנכחדת היא תקופה של חיפוש דרך־חיים לרבים מבני עמנו, כי איבדו את האימון בשיטות ואידיאולוגיות שדבקו בהן עד כה.

במלחמת ששת הימים נולדה תופעה חדשה: תנועת התשובה, ובמלחמת יום הכפורים היא קבלה תאוצה. או היה צו השעה לתת למעונינים מושגים יסודיים מתורת ישראל המשמעות שלה לארם מודרני. ספר "בין ששת לעשור" הוא בעיקרו קובץ הרצאות בדוברים שונים, לא־דתיים. אולם, היה הכרח גם בפולמוס עם דעות שונות, כדי להבהיר גם בדרך זו מהי דרך תורתנו, וזאת תוך שמירה על רמה המתאימה למטרה הנעלה.

כעת, השם "בין ששת לעשור" אינו אומר הרבה לדור החדש, ורצוי לשנות שם הספר ל"עולם הידידות" שהוא נושא המאמר הראשון בספר, ושם זה ממחיש באמת את רוח כל הספר.

יהי עם הספר הראשון יוצא הפעם גם ספר "אור לשב" שיצא גם כן באותה תקופה. מטרה אחת לשני הספרים, והם משלימים זה את זה. כאמור, גם תקופתנו היא תקופה של חיפוש דרך־אמת ודרך־חיים לרבים, ואולי גם היום יש תועלת להם בספרים אלה. הספרים יוצאים בלי שינוי. גם חלק הפולמוס בספר הראשון מודפס מחדש; אמנם, סיבת הפולמוס היתה בימים ההם, אך עצם השאלות והתשובות שניתנו הן אקטואליות גם היום.

יהי רצון שהוצאה חדשה זו תמלא את תפקידה לקרב רבים לתורה ולאמונה גם בדורנו זה.

המחבר

ניסן תשנ"ד

הקדמה זו חשובה ביותר בגשתנו לבירור יסודות דני איות. בחלק זה של התורה ניכר ביותר, שההלכה יצרה ויצרת את צורתו של עם ישראל. התורה כוללת כל שסחי החיים, כידוע, רצונה, לבנות חיי עם ישראל בארץ. על צורת השלטון יש לנו הלכות ברורות, ובכל זאת: שומרי תורה יכולים להתמגל לכל צורת-שלטון שהיא. אחת משלושת המצוות שנצטוונו במאנו לאיי היא — למנות מלך. והנה כאשר הגיע הזמן ותבעו משמואל הנביא, שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגויים — וירע הדבר בעיני שמואל (ש"ג, ת. ה-ו), כי הבין שאין מצות התורה מכוננת להשוות את עם ישראל לכל הגויים בצורת השלטון, ומצות מינוי מלך היא מצוה "דתית" (שתתא איתמו עליך) ולא מדינית. ובכן: התורה יכולה להסלים עם כל צורת שלטון, תורה דמוקרטית או מלוכה. התורה יכולה גם להתקיים בכל מסגרת חברתית: עד וכפר, משק חקלאי או תעשייתי, קיבוץ ומושב. ישנה רק מסגרת אחת שעליה אף התורה מוזתרת בשום אופן: זוהי המשפחה. אם היום מדובר הרבה על התפוררות המשפחה, נדע אנתנו בזה כי על קיום מסגרת המשפחה אף שם ויתור מצד התורה.

עבודת השם עצמה קשורה במוסדות שונים: יש בית המקדש, בית הפרוש ובית הכנסת — כולם חיוניים מאוד לחיי דת תקינים. מכל מקום, אנתנו חיים כבר כאלפיים שנה בלי בית המקדש. קשה מאוד לציבור שומרי תורה להתקיים בלי בית-פרוש וכית-כנסת. אך המוסד שלא שייך ויתור עליו בשום אופן מצד עבודת השם — הוא בית המשפחה. הבית היהודי הוא הוא המקום האמיתי לעבודה השם. הוי אומר: המשפחה היא יסוד התורה ועם ישראל גם יחד! כהקדמה למתן תורה נצטווה משה רבינו להגיד לעם: "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל וכו'" (שמות יט) — ציחה הקב"ה למשה רבינו לדבר קודם אל הנשים שהן "בית-יעקב", כי "ביתו זו אשתך" (משנה יבא א. א.). ורק אחר כך ידבר אל האנשים, כי נושא התורה הוא הבית, ועיקר הבית היא האשה. לכן בראש וראשונה יש למשה רבינו לפנות אל הנשים לקרב אותן למתן תורה, כי כשים "בית יעקב", יהיו גם כן "בני ישראל". הרי שונאי תורה אהבים לדבר ברוב חמלה על המעמד העלוב שהתורה נתנה לנשים, וכמה כבר התקדמה למתן תורה ומספחת על פניהם! הן התורה מגלה לנו כאן את דעות האשה היא הבית, והבית הוא נושא התורה והעם גם יחד! והמדברים על נחישות דעותיה של האשה בתורה — לא לכבודה של האשה הם טוענים אלא להרשת הבית הם הוחרים, ולא תהא עוד האשה העיקר בבית אלא הספל לרחוב! המורה שטילה צדק ידעת היטב וקובעת מהו מקומה של האשה, מה הן זכויותיה, מה מחייבת ומה דנית.

מה הם נודדי המשפחה? יש כאן שלושה גורמים: טבע, קנין, מצוה. טבע לבני אדם, קנין יסודי, כל אדם הנולד לאשה יהודית; בנגד הבא מן הישראליות קנין נוסף הוא מצד האב, מצד המורה שוכנים קרני בנגד (קדושין סח). את החשיבות של הילד קובעת אמו. יהדות אינו דבר המורה באורה, או השפעה מחייבת ומה דנית.

שיוכלו להודות עמה על-ידי. הצהרה בתום לב, אלא מציאות בעצם האדם, הקנייה לו בהיותו עובר ירך אמו. כשם שאדם מקבל עצמו ובשרו מרחם אמו, הוא מקבל גם יהדותו ממנה, כי גם יהדות — טבע הוא בנו, לא לבוש ושלם. ובכן: כל מי שנולד לאם יהודית, יש לו קדושת ישראל.

2. מהו בית יהודי? בית שנוסד על ידי קניני איות. היינו קדושין וחופה. המקדש אשה "אוסרה אכולא עלמא כהקדש" (קדושין ב), ועל ידי החופה שהוא קונה ע"י פרסום ברבים (פר"ג, מט) האשה נכנסת לרשות בעלה. קנינים אלה אינם טכס בעלמא או ענין אדמיניסטרטיבי, אלא הם חידושי התורה, שעל-ידיהם נקשרים איש ואשה, הלים עליהם חייבים ושיעבודים, ומהרגע שבו קידש איש אשה זו, מזהירים כל בני עולם עליה באזהרה החמורה של "לא תנאף" (שמות כ, יג), ההעובר עליה בעדים ובהתראה נידון לסקילה או תנאף. ושום דבר בעולם אינו יכול לבטל אישות שנוצרה בקידושין מלבד המות או "ספר כריתות", כלומר — גט. גם זהו מחידושי תורה שניתן לבטל אישות על-ידי גט.

החברה המתירנית רואה באיות ענין סובייקטיבי, אם לא — מקרי: שני בני אדם שהתקשרו מתוך רגשות הדדיים, נפרדים כשהרגש דעך, וכפני שרגש בלבד אינו בסיס יציב, באמת מתפוררת המשפחה בחברה המודרנית. התורה בונה את הבית על בסיס איתן יותר: צריכה להיות הסכמה משני הצדדים (אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, קידושין מא), ולנשים נאמר מפורש: "לטוב בעיניכם חיינה לנשים" (במדבר לו, ו). אבל יחסי איות נוצרים דחוקא על ידי קנינים שנקבעו בתורה, ובוה מעלה התורה את ענין האיות מתוך הרשות הפרטית לתוך הספירה הציבורית, ונישואין נקראים בה "ביאה לקהל ה'" (דברים כג, ביד).

3. מהי דעת התורה על יחסי איות? היא קובעת אותם בקטיגוריא של המצוות, ומצות "פריה ורביה" אינה סתם מצוה-עשה אלא היא הראשונה מכל המצוות שבתורה (בראשית), ולא עוד אלא היא נקראת "מצוה רבה" (ראה ס' התינוך סימן א). — אין לך דבר בשולם הנתון כל כך לשרירות לבו של האדם כחיי-מין, לא אחת נכנס אדם למערבולת-יצרים כזאת עד שבסוף הוא טילו צרור של יצרים ולא יותר — והתורה הוספת, מעשה יצר' למצוה גדולה וקדושה. מצוה כהנחת תפילין וכנתנת צדקה, ומי שלא עסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים וכאילו ממעט את הדמות (יבמות סג).

שלושה גורמים אלה בונים המשפחה וחיי-המשפחה בישראל. אולי הדברים נראים זרים מאוד לאדם המודרני. אבל גם הוא צריך להתרשם מהמדרגה הגבוהה אשר עליה התורה מעמידה את חיי המשפחה, ויבין כי הבית היהודי הוא הוא התא להשראת השכינה בישראל (ראה ספורנו במדבר א, יח), ו-אין השכינה שורה אלא במשפחות המיוחסות בישראל" (קדושין ע), ודחוקא איש ואשה — זכו, שכינה שרויה ביניהם" (סוטה יז), ובלעם ראה מי מנה עמר יעקב ומספר את רובע ישראל" (במדבר כג, י), — מלמד שהקב"ה יסב וסופר את רביעותיהם של ישראל (עונת השמיטין — רש"י), מתי תבא סיפה שהצדיק נוצר הימנה, ועל דבר זה נסמית עינו של בלעם הרשע: אמר, מי